

Yliopisto-opiskelijoiden huijarisyndrooma

Kasvuympäristön ja koulutustaustan yhteys yliopisto-opiskelijoiden huijarikokemuksiin

Huijarisyndroomalla tarkoitetaan ajattelutapaa, jossa ihminen pitää itseään osaamattomampana kuin todellisuudessa on. Yleensä ”huijarit” suoriutuvat opinnoistaan tai työstään erinomaisesti ja saavat tunnustusta muilta, mutta uskovat itse vain huijanneensa kaikkia. Vaikka ympärillä olevat ihmiset saattavat pitää henkilöä taitavana ja pätevänä, hän itse ajattelee onnistuneensa pelkästään antamaan vaikutelman kyvykkyydestään. Huijarisyndroomaa poteva ei koskaan tunne olevansa riittävän hyvä. Kyvyistään huolimatta hän ei arvosta itseään ja saavutuksiaan. Menestyksen hän tulkitsee johtuvan tuurista ja epäonnistumisen omista puutteista. ”Huijarin” on myös vaikea vastaanottaa kohteliaisuuksia ja myönteistä palautetta. Hänen mieltään kalvaa alituinen virheiden pelko ja huoli kykyjen riittämättömyydestä. (Clance & Imes 1978; Clance & O’Toole 1987; Royse Roskowski 2010; Ekman 2017.)

Huijarisyndrooman kaltaisen ajattelutavan syitä on etsitty paitsi yksilön ominaisuuksista, luonteenpiirteistä ja reagoitaitapumuksista myös lapsuuden perheestä. Ongelman on lisäksi arveltu pahenevan koulussa, jossa oppilas joutuu jatkuvan arvioinnin kohteeksi. (Clance & Imes 1978; Clance & O’Toole 1987.) Huijarisyndroomaa poteva näyttää omaksuneen vääristyneen minäkuvan ja itsekriittisen sisäisen tarinan. Sisäisessä tarinassa on kyse eräänlaisesta äänettömästä yksinpuhelusta, jota käymme jatkuvasti mielessämme. Sisäinen puhe ei kuitenkaan ole irrallaan yksilön ulkopuolisesta maailmasta, sillä jokaisen yksilön tarinan rakennusaineokset ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen yhteydessä kulttuurisesti muotoutuneita. (Hänninen 2000, 49.) Itseasiassa koko maailmankuvamme, identiteettimme ja habituksemme voi tulkita rakentuvan lukuisien erilaisten tarinoiden ja niiden yhdistelmien seurauksena. George S. Howardin (1991) mukaan on syytä olla erityisen tarkkana, millaisia tarinoita kerromme itsestämme, koska tulemme vääjäämättä elämään niiden suuntaisesti. Jos itsestä kerrotut tarinat ovat pääosin kielteisiä, ne saattavat ylläpitää huijarisyndrooman kaltaisia epäsuotuisia toiminta- ja ajattelutapoja.

Huijarisyndrooman voidaan tulkita olevan myös yhteiskunnan luokkarakenteeseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen kytkeytyvä ilmiö. Huijarituntemuksille saattavat altistua muita enemmän esimerkiksi sellaiset henkilöt, jotka ovat tehneet koulutuksen avulla kulttuurisen siirtymän työväenluokasta ylempiin yhteiskuntaluokkiin. Pierre Bourdieun (1995) termin ilmaistuna huijarisyndroomassa on tällöin kyse habituksen ja kentän kohtaamattomuudesta. Habituksella Bourdieu tarkoittaa verraten pysyvien uskomusten ja toimintataipumusten järjestelmää, joka integroi elämänhistorian kokemukset ja vaikuttaa yksilön toimintaan ja valintoihin sosiaalisen elämän erilaisilla kentillä ja tilanteissa. Yksilön sisäisen tarinan voi puolestaan tulkita olevan eräs tärkeä habituksen osatekijä. Bourdieun teoreettista näkökulmaa kriminologian alueella soveltaneen Jennifer Fleetwoodin (2016) tapaan voidaan puhua narratiivisesta habituksesta, joka viittaa juuri siihen, kuinka elämäkulun aikana omaksumme kulttuurisessa toimintaympäristössämme ja erilaisten kokemusten myötä tietynlaisen tarinan itsestämme ja omista mahdollisuuksistamme. Kulttuurisesti rakentunut sisäinen puhe saa meidät tuntemaan ja toimimaan tietyllä tavalla kulloisessakin tilanteessa. Sisäinen puhe on muun muassa yhteydessä siihen, kuinka reagoimme eteen tuleviin tehtäviin ja haasteisiin.

Sisäinen puhe ja siihen kytkeytyvä habitus saavat alkunsa jo lapsuuden perheen primaarisosiaalisuudessa ja sen vuoksi vanhempien yhteiskuntaluokalla, elämäntavoilla ja kasvatuskäytännöillä on keskeinen merkitys niiden rakentumisessa. Bourdieun (1986) tunnetun teorian mukaan korkeasti koulutettujen vanhempien jälkikasvun habitukseensa sisäistämät arvot, eri asioille antamat merkitykset, toiminta- ja valintataipumukset sekä kotiympäristön tarjoamat re-

surssit tuottavat heille koulumenestyksen kannalta suhteellisen etulyöntiaseman verrattuna oppilaisiin, joiden vanhemmat ovat matalasti koulutettuja. Pelkistäen on kyse siitä, että korkeasti koulutettujen perheiden lapset saavat kasvuympäristössään muita oppilaita paremmat valmiudet sopeutua koulun kulttuuriin ja sen vaatimuksiin (Vanttaja, af Ursin, & Järvinen 2019). Yksilö sopeutuu erityisen hyvin sellaisiin olosuhteisiin, jotka ovat samankaltaisia kuin ne olosuhteet, joissa hänen habituksensa on muotoutunut. Bourdieun mukaan habitus on tuolloin kenttään sopiva, ilman tietoista pyrkimystä sopeutua olosuhteisiin. Sopeutumisen ongelmia syntyy erityisesti silloin, jos yksilön habitus poikkeaa jyrkästi kentän vaatimuksista. (Bourdieu & Wacquant 1995, 161–162.) Jos vähän kouluja käyneiden työläisvanhempien lapset heikommista lähtökohdista huolimatta menestyvät koulussa ja jatkavat opintojaan yliopistossa, on mahdollista, että he kokevat joutuneensa epämukavalta tuntuvaan ja vieraaseen ympäristöön (Reay, Crozier & Clayton 2009). Tämän kaltaisia ”muukalaisuuden” kokemuksia on Suomessa havaittu esimerkiksi koulumenestyjien elämäntarinoissa (Vanttaja 2002) ja yliopistossa opiskelevien työläistaustaisten naisten kertomuksissa (Käyhkö 2014).

Yliopistomaailmaa voi pitää huijarisyndroomaan altistavana ympäristönä etenkin sen vuoksi, että yliopisto-opiskelussa korostuu jatkuva arviointi, kilpailuhenkisyys ja suorituskeskeisyys. Bourdieun teorian ja aiempien tutkimusten perusteella saattaisi olettaa työväenluokasta lähtöisin olevien yliopisto-opiskelijoiden kohtaavan muita enemmän erilaisia esteitä matkallaan maisteriksi. Toisaalta on myös mahdollista, että epävarmuuden tuntemuksia on etenkin niillä korkeasti koulutetuista perheistä tulleilla opiskelijoilla, joille on jo kotoa asetettu kovia menestyspaineita.

Tutkimuskysymykset, -aineistot ja -menetelmät

Tutkimuksessa tarkastelemme yliopisto-opiskelijoiden kasvuympäristöä, koulutustaustaa, opiskelukokemuksia ja huijarituntemuksia. Tulkitsemme huijarisyndroomaa ilmiönä, joka on yhteydessä yksilön elämäkokemusten myötä muotoutuneeseen habitukseen ja siihen kytkeytyvään sisäiseen puheeseen. Erityisesti olemme kiinnostuneita huijarisyndroomaan viittaavista epävarmuuden kokemuksista ja ”akateemisen itseluottamuksen puutteesta”. Tarkoituksena on selvittää, 1) miten yleisiä huijarikokemukset ovat eri yliopisto-opiskelijaryhmissä ja 2) mitkä taustatekijät ovat yhteydessä huijarikokemuksiin. Lopuksi pohdimme, 3) miten yliopistokoulutuksessa tulisi ottaa huomioon opiskelijoiden huijarikokemukset, jotta niitä voitaisiin lieventää.

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat suomalaisissa monialaisissa yliopistoissa opiskelevat perustutkinto-opiskelijat. Tutkimusaineisto kerätään sähköisellä kyselylomakkeella, joka koostuu neljästä osiosta. Ensimmäisessä osiossa kysytään vastaajan taustatietoja, kuten ikää, sukupuolta ja suoritettuja yliopisto-opintoja. Toisen osion kysymykset liittyvät toisen asteen koulutukseen ja siinä menestymiseen. Kolmas osio sisältää kysymyksiä vanhempien sosioekonomisesta asemasta ja kasvatusteorioista. Neljännessä osiossa puolestaan arvioidaan vastaajan huijarikokemuksia.

Huijarikokemukseen yhteydessä olevia tekijöitä etsimme lineaarisen regressioanalyysin avulla. Erilaisista regressiomenetelmistä sovellamme niin sanottua enter-menetelmää, jossa voidaan ennakoita valita malliin tulevat muuttujat taustateorioiden ja aikaisempien tutkimusten perusteella. (Nummenmaa 2021.) Pyrkimyksenä on samalla testata mallin sopivuutta ja selitysasetta yliopisto-opiskelijoiden huijarikokemuksia tutkittaessa. Sähköisen kyselyn yhteydessä pyydämme vastaajia ilmoittamaan lisäksi halukkuutensa osallistua haastatteluun, jossa he voivat

omin sanoin kertoa yliopisto-opintoihin liittyvistä kokemuksistaan ja mahdollisista huijarituntemuksistaan. Haastattelujen avulla on mahdollisuus syventyä tarkemmin opiskelijoiden kokemusmaailmaan ja samalla etsiä keinoja huijarituntemusten lieventämiseen. Haastattelut toteutetaan pääasiassa etäyhteyksin, jolloin on helpompi saada mukaan myös alueellisesti edustava joukko yliopisto-opiskelijoita.

Aineiston käsittelyyn osallistuvat henkilöt ja aineistohallintasuunnitelma

Aineisto kerätään osana Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksen uutta hanketta ”Yliopisto-opiskelijoiden kasvuympäristö, koulutustausta ja huijarikokemukset”, jota vetävät yliopistotutkijat Hanna Nori (P1) ja Markku Vanttaja. Lisäksi maisteriopiskelija Emma Virta hyödyntää aineistoa omassa kasvatustieteen pro gradussaan keskittyen erityisesti sosiaalisen taustan ja sukupuolen yhteyksiin opiskelijoiden huijarikokemuksissa.

Kyselyaineisto kerätään Webropol-lomakkeella joko niin, että yliopistot lähettävät kyselylinkkiä omissa kanavissaan tai siten, että tutkijoille luovutetaan opiskelijoiden sähköpostilistat. Kyselyaineiston keruun jälkeen aineisto anonymisoidaan, jolloin siihen ei jää suoria henkilötietoja. Haastattelunauhoitteet litteroidaan tekstitiedostoksi ja samalla siitä poistetaan henkilötiedot. Tämän jälkeen haastattelunauhoitteet tuhoataan. Anonymisoidut aineistot tallennetaan Turun yliopiston verkkolevyille tutkimushankkeen päättymiseen, eli 31.12.2024 asti. Tämän jälkeen ne siirretään Turun yliopiston tutkimusdatainventarioon ja arkistoidaan tietoturvallisesti myöhempää tutkimuskäyttöä varten.

Lähteet

- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Teoksessa J. Richardson (toim) *The Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, 241–258.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1995). *Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Clance, P. R. & Imes, S. A. (1978). The imposter phenomenon in high achieving women: Dynamics and therapeutic intervention. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 15 (3), 241–247.
- Clance, P. R. & O’Toole, M. A. (1987). The imposter phenomenon: An internal barrier to empowerment and achievement. *Women & Therapy*, 6 (3), 51–64.
- Ekman, T. (2017). *Huijarisyndrooma. Miksi en usko itseeni (vaikka olen oikeasti hyvä)*. Helsinki: Minerva.
- Fleetwood, J. (2016). Narrative habitus: Thinking through structure/agency in the narratives of offenders. *Crime Media Culture* 12 (2), 173–92.
- Howard, G. S. (1991). Culture tales. A narrative approach to thinking, Cross-cultural psychology, and psychotherapy. *American Psychologist* 46 (3), 187–197.

- Hänninen, V. (2000). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Käyhkö, M. (2014). Kelpaanko? Riitänkö? Kuulunko? Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja luokan kokemukset. *Sociologia* 51 (1), 4–20.
- Nummenmaa, L. (2021). *Tilastotieteen käsikirja*. Tammi.
- Reay, D., Crozier, G., & Clayton, J. (2009). Strangers in paradise? Working-class students in elite universities. *Sociology* 43 (6), 1103–1121.
- Royse Roskowski, J. C. (2010). *Impostor phenomenon and counselling self-efficacy: The impact of impostor feelings*. Ball State University.
- Vanttaja, M. (2002). *Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista*. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 8.
- Vanttaja, M., af Ursin, P. & Järvinen, T. (2019). Kouluun sitoutumattomien nuorten tausta ja tulevaisuusodotukset. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (5–6), 491–503.